

821.163.41.08-13 Петровић Његош П. П

811.163.41'373.7:811.161.1'373.7

811.163.41'255.4=161.1

<https://doi.org/10.18485/sj.2023.28.1.12>**ЈЕЛЕНА Р. БАЈОВИЋ***

Универзитет у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици
Филозофски факултет

Оригинални научни рад

Примљен: 18.10.2022.

Прихваћен: 13.12.2022.

ХЕНДИАДИС КАО ФРАЗЕОЛОШКИ ЖАНР У *ЛУЧИ МИКРОКОЗМА* И РУСКИМ ПРЕВОДИМА

У овом раду се разматра превод фразеолошког жанра хендиадис у *Лучи микрокозма* на руски као блискосродни језик. Његошев космогонијски спев преведен је на руски два пута на транслатолошки различите начине – Иља Числов користи архаичне поступке за пренос Његошеве поетике, док Олег Мраморнов доноси занимљива, али друкчија преводачка и уметничка решења.

Кључне речи: Петар II Петровић-Његош, спев *Луча микрокозма*, фразеолошки жанрови, хендиадис, руски преводи.

1. УВОД

1.1. У претходним радовима (Бајовић и др. 2021: 128; Бајовић 2021: 286–287) истакнуто је да Његош изузетно добро познаје турцизме и оријентализме и обилно их користи у *Шћепану Малом*. Међутим, с обзиром на то да се *Луча микрокозма* по својој тематици и начину певања разликује од два друга спева, и да језик одражава Његошеву космогонијску теорију, наш песник у овом спеву највише користи црквенославенизме и русизме: питателница, внимање, вопрошавати, посљедоватељи, корабљекрушеније, заточење, паде-

*jelena.bajovic@pr.ac.rs

није, движење, претпријатија, љубопитство, ангел, взор, мечтање, наслађење, благоуханије, бесмртије, ништожност, шар, источник итд.

1.2. Језички фразеолошки слој у *Лучи микрокозма* врло је богат и основно место у њему на стилском плану заузимају фразеолошки окационализми као резултат Његошевог песничког језикотворства и фразеолошки русизми. Хендиадис као стилска и фразеолошка јединица спада у прву наведену групу; Његош их је у већини случајева сам уобличио.

Хендиадис је у XIX веку истраживао руски лингвиста А. А. Потебња и описивао ту појаву као синтаксичку трансформацију која успоставља семантичку везу међу парним спојевима речи. Потебња наводи и следеће: „существительное с определительным прилагательным предполагает сочетание двух существительных, притом сочетание паратакисическое, ибо подчинение одного из этих существительных другому хотя и не устраняет двойственности субстанций, но направлено к их объединению” (Потебња 1968: 218). Као илустрацију Потебња наводи следеће примере: *верой и правдою – верною правдою, пированье и честь – почестной пир, жалости и смерти – жалостные смерти, рать и сила – сильная рать* (Потебња 1968: 229, 231). Додаћемо да се у руском језику за наведену појаву користи више различитих термина: гендиадис, редупликацији, парные / сдвоенные формулы, сочетания близкочначных слов, парные именованя, парные сращения / соединения, парные сочетания, парные семантические оппозиции, синонимические парные сочетания / парные сочетания синонимов, синонимические дублеты итд., међутим, разматрање тих термина не представља тему овог рада.

У поређењу са другим спевовима нашег песника, хендиадис као фразеолошки жанр нарочито је заступљен управо у *Лучи микрокозма*. Иако лексичку основу чини српски језик, заступљени су и одређени руски елементи.

1.3. У овом раду се разматра превод фразеолошког жанра хендиадис у *Лучи микрокозма* на блискородни руски језик. Његошев космогонијски спев преведен је на руски два пута на транслатолошки различите начине – Иља Числов користи архаичне поступке за пренос Његошеве поетике, док Олег Мраморнов доноси занимљива, али друкчија преводилачка и уметничка решења.

2. ХЕНДИАДИС КАО ПРЕВОДИЛАЧКИ ПРОБЛЕМ

2.0. Код Његоша је хендиадис најчешће исказан везом двеју именица истог значења повезаних саставним везником *и*. Удвајање синонима има експресивну функцију интензификације.

Р. Маројевић наглашава да се другом, формалносинтаксички истоврсном компонентом наглашава значење прве, тако да је овај фразеолошки жанр (или

фразеолошки тип) важно експресивно средство интензификације. Компоненте хендиадиса нису самостални истоврсни чланови реченице. Јединствено значење условљава и интонационо јединство, па то утиче на структуру стиха у смислу опкорачења цезуре или границе између другог и трећег такта десетерца (Маројевић 2016б: 126).

Као и други фразеологизми у *Лучи микрокозма*, и у Његошевем језику опште, хендиадис може бити народног порекла, пре свега фолклорног, може бити књишког порекла, пре свега црквенославенског и руског, али и плод индивидуалне творачке моћи Његоша као писца (Маројевић 2016б: 126).

2.1. Један исти хендиадис може бити укључен у различиту ширу фразеолошку структуру (идиом), тако да тај идиом има своје синонимичне варијанте. Такав је хендиадис (ген.) *тужѣ и жалости*, који у спеву има две потврде. У наредним стиховима:

и времено твоје заточење
у јудоли туге и жалости: [ЛМ 243–244]

израз *тужѣ и жалости* је фразеологизам (хендиадис у значењу /у долини/ 'плача') и компонентама фразеологизма остварује се семантичко опкорачење такта. Хендиадис (ген.) *тужѣ и жалости* је српски народни (и фолклорни) израз, док је сам идиом (*јудол плача* и његове варијанте) крилатица књишког порекла (Маројевић 2016б: 129).

Превод овог фразеологизма код Числова је занимљив, јер за исти народни израз у српском у два случаја користи потпуно различите руске лексеме (додуше, сличног значења): у првом случају то је *скорби и печали*, док се у другом одлучује за *боли и тоски* (види т. 2.2). Наравно, то је оправдано јер се у руском не користи фразеологизам и могућа је употреба било које именице одговарајућег значења, посведочене у богатом лексичком фонду руског језика. У преводу је задржан Његошев русизам *времено заточење*:

о временном твоем заточеньи
в [сей] јудоли скорби и печали: [ЛМ Ч, с. 83]

Мраморнов се одлучује за синоним *пленење* (с народским суфиксом *-ѣ* уместо *-иѣ*) и у првом стиху придев трансформише у именицу (времено – *во времени*), док у другом именице, тј. компоненте самог фразеологизма, трансформише у придеве (*плачевный, горестный*):

и во времени твое пленење,
во плачевной, горестной јудоли: [ЛМ М, с. 24]

2.2. У 112. стиху спева израз *туге и жалости* је фразеологизам (хендиадис у значењу /ген./ 'јада'):

У чој'ка је један храм воздвигнут,
зла обитељ туге и жалости:
сваки смртни на Земљи рођени
овом мрачном обитељу влада [ЈИМ 111–114]

Овде наводимо објашњење зашто је хендиадис у два случаја различито семантизован. „Различита наша семантизација израза у хендиадису условљена је двама моментима. Прво, ауторском трансформацијом идиома у 112. стиху [...] именица *јудол* замијењена је именицом *обитељ* (у значењу 'манастир' односно 'обитавалиште'), па је идиом изгубио карактер крилатице, израза из књижевне традиције. Друго, у примјеру из 244. стиха [...] сам идиом је морао бити семантизован уобичајеним фразеологизмом књишког поријекла”, пише Р. Маројевић (2016б: 129–130).

Иља Числов се у преводу држи оригинала и успешно преноси на руски језик Његошеву поетику (нама као читаоцима се овај сегмент транслатолошки не чини захтевним и одражава блискост двају словенских језика):

Человеком храм один воздвигнут:
лютой боли и тоски обитель;
каждый смертный, на земле рожденный,
владеет обителью мрачной, [ЈИМ Ч, с. 75]

Мраморнов, међутим, у преводу врши потпуну трансформацију редоследа стихова (из тог разлога и наводимо шири контекст), па они гласе:

Каждый смертный, на земле рожденный,
собственной обителью владеет –
храмом человеческого сердца,
здесь, под сводом жалобы и грусти, [ЈИМ М, с. 14]

Дакле, у преводу прво иде каснији двостих (113. и 114), а затим онај којим Његош почиње целину (111. и 112). *Туге и жалости* је преведено дословно, у руском је логичнија инверзија – *жалобы и грусти*. Тачније, пошто је стилски желео да избегне две именице које у генитиву јединине имају наставак *-ти*, Мраморнов се одлучује за именицу *жалоба*, у руским речницима у првом значењу семантизовану као 'израз незадовољства, туге, јадиковање због неприлика, бола итд.' (РРЈ I 1981: 470), 'изражавање незадовољства нечим, туговање због нечега' (РСРКЈ 1955 4: 18). У речнику под редакцијом Ушакова у одредници је прецизирано да је незадовољство изражено речима (Ушаков 1935: стубац 843). Дакле, преводилац задржава реч истог корена, међутим, мења се семантика јер Његошева лексема *жалост* не садржи значење оличавања незадовољства нечим.

2.3. Хендиадис може бити изражен везом истоврсних придева, као што је наредни пример, хендиадис *слаби и нејаки* у значењу 'слабашни':

„[...] он је стручак слаби и нејаки
за мах смртна само изникао,
он је ручак гада пузећег!” – [ЛМ 298–300]

Числов ове стихове веома успешно преноси на руски, чува Његошеву поетику и структуру стиха. Нарочито је успешно стилско и преводилачко решење – архаична заменица *сей* у првом и архаична лексема *снедь* у последњем наведеном стиху:

„стебелек сей, слабый и незрелый,
вырастает для смертного часа,
снедью годов ползучих он станет”. [ЛМ Ч, с. 87]

Мраморнов јачину наглашава редупликацијом везника *и – и слабый, и скудельный*. Додаћемо да друга компонента синтагме – *скудельный* такође представља одлично преводилачко решење, и семантички и стилски. Води порекло из црквенославенског језика и у првом значењу указује на нешто ’глинено’, тј. управо „нејако” као и код Његоша, а у другом, пренесеном, ’слабо’. Дакле, преводилац успешно преноси Његошев фразеологизам, а и стилску ноту, јер наведени придев у речницима садржи ознаку *застарело*. Владимир Даљ наводи читав низ речи са основом *скудель-*: *скудель, скудельникъ, скудельница, скудельня, скудельничий, скудельный* (Даљ IV 1998: стубац 230), што сведочи о значајно широј употреби речи са овим кореном у језику почетка XIX века, када су материјали за чувени Речник живог великоруског језика прикупљани:

то сосуд и слабый, и скудельный,
под косою смерти быстро никнет,
враг питается им человечесий». – [ЛМ М, с. 26]

2.4. Наредни стихови представљају једне од најзначајнијих редака српске поетске мисли:

Што те к људској вуче колијевци
ћѣ кукање и плач окруњено,
ћѣ вјенчана глупост са тирјанством, [ЛМ 524–526]

Оба преводиоца на различит начин, а веома успешно, преносе наведене Његошеве стихове и сам фразеологизам на руски језик. И оба задржавају именицу *плач*, коју је тешко заменити синонимом. Числов у наведеним стиховима користи истовремено архаичну и дијалекатску варијанту заменице *тебя – тя*, у савременом језику такође посведочену у колоквијалном језику, када се одређени број слогова „гута”. Ово преводилачко решење доприноси архаизацији текста и стилском приближавању Његошевем оригиналу:

Что влечет тя в колыбель людскую,
где стенанья с плачем коронуют,
где с тиранством венчается глупость, [ЛМ Ч, с. 103]

Мраморнов такође користи архаични прилог *чревато*, који води порекло од старославенског чрѣво, у значењу 'који има способност да изроди, проузрокује, побуди нешто' (РПЈ IV 1984: 684). Међутим, треба додати да *чревато* не припада високом језичком стилу:

Позабудь свою земную зыбку,
все чревато там неволей, плачем,
глупость там повенчана с тиранством, [ЛМ М, с. 41]

2.5. Наредни хендиадис посведочен у *Лучи микрокозма* јесте *струје и потоци* у значењу 'таласи':

„Гле иде[ј]о, искро бесамртна:
досад су те струје и потоци
океана овог заносиле, [...]” [ЛМ 561–563]

Друга компонента наведеног хендиадиса је русизам *поток* у значењу 'мноштво, маса нечега која се креће у истом смеру' (РПЈ III 1983: 332). Числов се у руском одлучује за именицу *теченья*, што нам се стилски чини оправданим.

Превод целог одломка изузетно је занимљив јер, између осталог, садржи више елемената архаизације текста. На почетку првог наведеног стиха употребљена је архаична форма императива глагола *видеть* – *виждь*, пореклом из старославенског језика, посведочена у стиховима руских песника Пушкина и Јесењина. Треба додати да се у савременом руском језику од глагола *видеть* не формира заповедни начин и да је наведени облик најзаступљенији у синтагми *виждь и внемли*. Затим, карактеристика Његошевог спева *Луча микрокозма* јесте и употреба на више места придева *бесмртни/бесамртни*, док Числов у свом преводу користи префикс *без-* уместо књижевног *бес-* у апсолутно свим речима са основом *безсмертн-* у циљу адекватног преноса оригиналне Његошеве поетике. Архаичан прилог *досель* из следећег стиха такође је посведочен у Пушкиновој поезији. Висок степен архаизације постигнут је и употребом у последњем стиху овог дела спева застареле заменице *сего*, што читаву целину чини веома добро пренетом на руски језик:

Виждь, идея, искра бессмертная,
досель тебя струи и теченья
океана сего увлекали, [ЛМ Ч, с. 105]

Мраморнов и у овом случају трансформише Његошеве стихове, па они гласе:

Погляди вокруг, бессмертья искра:
прежде твою светлость восхищали
океана этого потоки, [ЛМ М, с. 44]

Дакле, Његошев хендиадис је у преводу представљен лексемом *потоки* и припојен другом стиху. Успешним преводилачким решењем чини се синтагма *бессмертья искра* – придев *бесамртни* је трансформисан у именицу са народским суфиксом *-ья*, а поетичности доприноси и инверзија. Доприноси поетичности, али не у оном степену коју постиже Числов употребом архаичних облика.

2.6. У наредном примеру, у хендиадису *творче и господи*, друга компонента хендиадиса је не само лексичко-семантички него и морфолошки црквенославенизам (наставак *-и* уместо *-е* у вокативу). Употреба ових двеју именица у саставу фразеологизма потврђује да су обе апелативи, а не властите именице, не само по своме пореклу, и да их треба писати с малим почетним словом (Маројевић 20166: 127):

„Вељи јеси творче и господи
и чудна су творенија твоја –
величеству твоме краја неј’ма!” – [ЛМ 598–600]

Међутим, преводиоци се у руском, према језичкој осећању (а не норми!), одлучују за велико почетно слово, као и велико *Ты* приликом обраћања Господу:

[Как] велик Ты, Творец и Господь наш,
и творенья Твои [досто]чудны,
нет предела Твоему величию! [ЛМ Ч, с. 107]

Иначе је одлика Числовљевог превода употреба великог слова увек када се то односи на Господа Бога, па је веома илустративан наредни пример у коме се чак заменица *кто* која се односи на Бога пише великим словом:

Аз Един есмь, Кто творить способен
и Кто венчан всесилием [полным], [ЛМ Ч, с. 129]

Дакле, Иља Числов се држи Његошевог текста, док се Мраморнов одлучује за инверзију (према језичком осећању *Господи* ће бити на првом месту), и архаичан облик вокатива *Творче*, који није уобичајен за руске текстове (рекли смо да је црквенославенизам и да се среће у молитвама, рецимо, Господи Боже наш, Творче неба и земљи):

Прав всегда Ты, Господи и Творче,
и предивны все Твои творенья,
и величие конца не знает! [ЛМ М, с. 46]

Преводилац облик *Творче* користи и у другим случајевима, рецимо у стиху: Пресвятой и милостивый Творче [ЛМ М, с. 79], док је код Числова на том месту *Создатель*: Милостивый пресвятой Создатель [ЛМ Ч, с. 147].

2.7. Наредни стихови који укључују хендиадис (на) *царство и господство* у значењу '(у) владавину':

одавде је хитро полећела
на опширно царство и господство, [ЛМ 676–677]

веома су успешно у оба превода поетски пренети на руски језик, на различите начине, наравно.

Числов у потпуности задржава компоненте Његошевог фразеологизма и користи црквенославенски облик придева *великий – велий*, карактеристичан за религијске текстове. Оба преводиоца се одлучују за исти глагол (приметили смо да је то реткост!) свршеног вида (*у)стремиться*, што несумњиво сведочи о најбољем преводилачком решењу. У Числовљевом преводу наведени стихови гласе:

[и] отсюда она устремилась
на велее царство и господство; [ЛМ Ч, с. 113]

Мраморнов се у преводу хендиадиса *царство и господство* одлучује за именицу *владенья*, која семантички у потпуности одговара Његошевом оригиналу, али изостаје хендиадис:

и отсюда быстро устремилась
на обширные свои владенья, [ЛМ М, с. 51]

2.8. Р. Маројевић (2016а: 8) наводи да је фразеологизам *злийјех у зло* остварен као хендиадис исказан таутолошким изразом – везом придева и предлошко-падежне везе (*у + акузатив у значењу локатива*) истог корена, која има експресивну функцију интензификације. У версолошкој напомени уз 1186. стих у критичком издању спева указује се да је израз (и) *злийјех (му) у зло* фразеологизам (хендиадис у значењу '/страшно/ злих') и да се компонентама фразеологизма остварује семантичко опкорачење цезуре:

од вјечнога оног несретњика
и злийјех му у зло помотњикѧ
те су на праг дошли погибије: [ЛМ 1185–1187]

Числов се у преводу фразеолошке јединице одлучује за именицу *злодейство*, а у последњем наведеном стиху користи црквенославенску заменицу *иже (яже, еже)* 'који' као средство архаизације текста (у руском језику се не може наћи боље преводилачко решење):

над [создањем] в вечности несчастным
и в злодействе ему сподручными,
иже встали на край погибели: [ЛМ Ч, с. 147]

Посебно ћемо се осврнути на Мраморновљев превод наведеног дела текста. Аутор поново трансформише редослед стихова (па у преводу иде прво Његошев 1186, затим 1185. стих!) и даје имена из претходног дела пева. Дакле, директно се, према тексту претходне две строфе, називају имена: уместо *помотњик* – Адам, уместо *несретњик* – Сатана. Изостављен је придев *вечни* који нам се чини изузетно важан, одређујући. Успешним преносом на руски језик може се сматрати израз *зла пособник* употребљен за превод Његошевог хендиадиса *злијех у зло*.

Међутим, укупан превод ова три стиха се у најмању руку може сматрати необичним, јер они гласе:

зла пособника, Адама, бросить
Сатану и все его затеи,
на порог погибели вступил он, [ЛМ М, с. 79]

2.9. Наредни фразеологизам */у/ влади и наручују* у значењу */у/ 'власти' /сна/ са транслатолошке стране је веома занимљив. Оба преводиоца се у руском одлучују за редупликацију предлога *в*. Притом Числов задржава Његошеву инверзију – генитив јединице *сна* се налази у препозицији у односу на остатак стиха и чува се семантика компоненти Његошевог хендиадиса, док Мраморнов води паралелу *сон – сновиđenje*:*

Ја бих вол'ји да сам вјечно оста
у сна мирној влади и наручују
са свом мојом свијетлом дружином [ЛМ 1271–1273]

Я желал бы навсегда остаться
в сна объятых, в его власти мирной
со всей моей светлою дружиной, [ЛМ Ч, с. 155]

Я бы мог навечно там остаться –
в мирном сне, в объятых сновидений,
со блистательной моей дружиной, [ЛМ М, с. 84]

2.10. Р. Маројевић (2016а: 9) наводи да се у Повести минулих времена („Повесть временных лет”), у сценама кад кнегиња Олга припрема освету за смрт кнеза Игора, у једном контексту појављује један глагол, а у другом други – **ВЕЛИЧАТИ СА** и **ГЪРДИТИ СА**, и да је Његош два глагола, али у облицима презента, спојио у хендиадис, вероватно по узору на неки други препис (или коментар) „Повести временных лет”. Фразеологизам (нек се) *горди и величѧ* остварен је као хендиадис исказан везом двају глагола истог значења повезаних саставним везником *и*. Притом компоненте хендиадиса нису два члана реченице (нису истоврсни предикати) него један члан реченице (наравно, јединствени предикат), па се остварује интонационо јединство. Удавајање синонима и у овом случају има експресивну функцију интензификације.

Дакле, *гóрдї и велїчā* је фразеологизам (хендиадис у значењу /нек се/ 'зори', тј. поноси) уз семантичко опкорачење такта:

нек се сваки са врховном влашћу
на свом небу горди и велича! [ЛМ 1369–1370]

Превод најбоље сведочи о томе да, без обзира на порекло наведених глагола, у руском језику не представља фразеолошку јединицу. Числов се и у овом случају одлучује за архаичан прилог *выспренно* који доприноси архаизацији текста и стилском приближавању Његошевом оригиналу. Такође, карактеристика Числовљевог превода, која се види и у стиховима анализираним у овом раду, јесте употреба архаичних наставака именица. У наредним стиховима у инструменталу јединице именице *власть* уместо наставка *-ью* употребљен је архаичан наставак *-ию*:

пусть [же] каждый властїю верховной
в своем небе выспренно гордится! [ЛМ Ч, с. 161]

Мраморнов се у преводу одлучује за замену Његошеве именице *небо* именицом *престол*, и то нам се чини сасвим прихватљивим и адекватним. Такође, хендиадис *гóрдї и велїчā* преведен је конструкцијом са именицом *владыка*, што се, иако семантички не одговара у потпуности, не може сматрати неадекватним преводилачким решењем:

чтобы всякий здесь, с верховной властью,
на своем престоле был владыкой! [ЛМ М, с. 88]

3. ЗАКЉУЧАК

3.1. *Луча микрокозма* је филозофско-религијски спев и, према Његошевом биографу Милораду Медаковићу, владичино најмилије дело.

Луча обилује црквенославенизмима, русизмима и руским језичким конструкцијама, што преводиоцима значајно семантички олакшава превод на руски језик у већини случајева, нарочито у поређењу са друга два спева нашег песника, *Горским вијенцем* и *Шћепаном Малим*, у којима је тешко пренети на руски језик, задржавши одлике језика и стила оригинала, богат репертоар народних израза, турцизама и специфичних реалија.

С друге стране, обиље русизама и црквенославенизама, углавном из руске рецензије црквенославенског језика и новоцрквенославенског језика, стилистички компликује задатак преводиоцима на руски језик: лексичке јединице из овог слоја у руском језику су стилски необележене или су обележене само као књишке речи, а не и као архаизми.

3.2. Истраживање је показало да се у *Лучи микрокозма* за пренос хендиадиса као стилске фигуре и фразеолошког жанра са српског на руски језик не користе одговарајући фразеологизми већ се доносе различита преводилачка решења: синтагме, именице или придеви адекватног значења и стилских карактеристика.

Иља Числов, као врстан слависта и русиста, изузетан познавалац историје руског језика и богатог лексичког и фразеолошког фонда, у преводу на руски *Луче* користи многобројне елементе архаизације текста. Сматрамо да је ово животно дело И. Числова у које је utkано све знање и таленат ранопочившег филолога.

Олег Мраморнов приступа преводу са уметничке тачке гледишта која дозвољава трансформацију оригинала, додавање свог поетског печата, промену редоследа стихова и сл. То се, наравно, за превођење Његошевог опуса не може сматрати уобичајеним.

Извори

- ЛМ:** *Луча микрокозма* [у књ.: Маројевић 2016в: 105–224 (критичко издање), 903–1020 (акцентаско издање); Маројевић 2018: 67–149 (основно издање)].
- ЛМ М:** *Луч микрокосма*. Поэма в переводе Олега Мраморнова. Москва: Спасское дело, 2016.
- ЛМ Ч:** *Луч микрокосма*. Перевод с сербског Иљи Числова [у књ.: Петар II Петровић-Његош, *Луча микрокозма*, основно издање приредио Радмило Маројевић – *Луч микрокосма*, превод с сербског Иљи Числова, Никшић – Београд: Епархија будимљанско-никшићка, Беране и др. 2017].

ЛИТЕРАТУРА

- Бајовић 2021:** Јелена Р. Бајовић, Фразеологија Његошевог *Шћепана Малог* у словенском контексту (прилог питању о превођењу непреводивог), *Научни састанак слависта у Вукове дане*, бр. 50/1, Београд, 279–289.
- Бајовић и др. 2021:** Јелена Р. Бајовић, Василије С. Стоиљковић, Јелена М. Јовановић, Фразеологија Његошевог *Шћепана Малог*: стални епитети као одраз језичке слике света (српско-руске паралеле),

Филолог, Универзитет у Бањој Луци, Филолошки факултет,
ХП/23, 114–131.

Даль IV 1998: Владимир Даль, *Толковый словарь живого великорусского языка в четырех томах*, репринтное воспроизведение издания 1903–1909 гг., осуществленного под редакцией профессора И. А. Бодуэна де Куртенэ, Москва: Терра – Книжный клуб.

Маројевић 2016а: Радмило Н. Маројевић, Фразеолошка реконструкција у *Лучи микрокозма*, *Студије српске и словенске*. Серија I. *Српски језик*, Београд, 2016, књ. XXI, 5–23.

Маројевић 2016б: Радмило Н. Маројевић, Експресивност у *Лучи микрокозма* (фразеолошки аспект), *Научни састанак слависта у Вукове дане* (Београд, 17–20. IX 2015). [Књ.] 45/1: [...] Експресивност у српском језику, Београд, 2016, 125–139.

Маројевић 2016в: Петар II Петровић-Његош, *Луча микрокозма*. Критичко издање. Текстологија. Редакција и коментар Радмило Маројевић, Подгорица: ЦИД – Цетиње: Narodni muzej Crne Gore.

Маројевић 2018: Петар II Петровић-Његош, *Луча микрокозма*. *Горски вијенац*. *Шћепан Мали*. Основно издање. Ортографија и ортоепија. Редакција и коментар Радмило Маројевић, Никшић: Будимљанско-никшићка епархија – Београд: Друштво за неговање Његошевог дела.

Потебња 1968: А. А. Потебња, *Из записок по русской грамматике*. Т. 3, Москва: Просвещение.

РРЈ I 1981: *Словарь русского языка в четырех томах*. Т. I, Москва: Русский язык.

РРЈ III 1983: *Словарь русского языка в четырех томах*. Т. III, Москва: Русский язык.

РРЈ IV 1984: *Словарь русского языка в четырех томах*. Т. IV, Москва: Русский язык.

РСРКЈ 1955 4: *Словарь современного русского литературного языка*. Т. 4, Москва – Ленинград: Издательство Академии Наук СССР.

Ушаков 1935: *Толковый словарь русского языка* (под редакцией Д. Н. Ушакова). Т. I, Москва: ОГИЗ.

ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЙ ЖАНР ГЕНДИАДИС В ПОЭМЕ
ЛУЧ МИКРОКОСМА ПЕТРА II ПЕТРОВИЧА-НЕГОША
И В РУССКИХ ПЕРЕВОДАХ

Резюме

В настоящей работе рассматривается перевод фразеологического жанра гендиадис в поэме *Луч микрокосма* Петра II Петровича-Негоша на близкородственный русский язык. Космогоническое произведение Негоша переведено на русский язык два раза с использованием весьма различных способов – Илья Числов использует архаичные поступки для передачи поэтики Негоша, а Олег Мраморнов, в свою очередь, дает интересные, но своеобразные переводческие и художественные решения.

Ключевые слова: Петр II Петрович-Негош, поэма *Луч микрокосма*, фразеологические жанры, гендиадис, русские переводы.

Елена Р. Байович